

Nr 331.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående åtgärder för utvidgning och förbättring av Grytans artilleriskjutfält; given Stockholms slott den 7 mars 1919.

Under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över lantförvarsärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen medgiva,

dels att de å ömse sidor av Grytans artilleriskjutfält i Brunflo socken av Jämtlands län belägna skiften kronopark må enligt i statsrådsprotokollet angivna grunder upplåtas till lantförsvaret för att användas såsom artilleriskjutfält;

dels att av det kronan tillhöriga förra landskamrerarbostället Storgrytan i ovannämnda socken vissa delar, vilka icke äro för artilleriets övningar erforderliga, må överlåtas till Brunflo kommun, mot det att kommunen förvärvar och till kronan överlåter hemmanet Lill-Grytan i samma socken ävensom kontant erlägger ett belopp, motsvarande skillnaden i det av en enligt lagen om skiljemän tillsatt värderingsnämnd båda bytesföremålen åsatta värde;

dels ock att sistnämnda belopp jämte de medel, som kunna komma att inflyta till följd av de för skjutfältets utvidgning nödvändiga röjningar, må disponeras för inköp av mark för måluppställningsplatser ävensom för vidtagande av erforderliga förbättringar av säkerhetsanordningar m. m. å skjutfältet samt av förläggingsförhållandena inom det å fältet belägna etablissemanget.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott.

G U S T A F.

E. A. Nilson.

*Utdrag av protokollet över lantförsvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
den 7 mars 1919.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
Statsråden PETERSSON,
SCHOTTE,
PETRÉN,
NILSON,
friherre PALMSTIERNAN,
RYDÉN,
UNDÉN,
THORSSON.

Efter gemensam beredning inom lantförsvars- och jordbruksdepartementen anhöll härefter chefen för förstnämnda departement, statsrådet Nilson, att få underställa Kungl. Maj:ts prövning ett av arméförvaltningen uti skrivelse den 31 augusti 1918 framställt förslag om utvidgning av Norrlands artilleriregementes skjutfält vid Grytan i Brunflo socken av Jämtlands län samt anförde därvid följande:

Tillkallande
av sakkunniga
för verkstäl-
lande av ut-
redning av
frågan om ut-
vidgning av
artilleriets
skjutfält.

»Uti skrivelse till Kungl. Maj:t den 24 april 1917 framhöll arméförvaltningens artilleridepartement, att det pågående kriget visat, bland annat, att artillerivapnet kunde komma till användning på avsevärt längre skjutavstånd än förut ansetts. En följd härav vore, att den artilleristiska utbildningen måste innefatta övningsskjutningar på långa avstånd. Då emellertid artilleriets skjutfält icke tillfredsställde de anspråk, som för framtiden måste ställas på dem, hemställde departementet, att särskilda sakkunniga måtte ställas till förfogande för utredning av dels

frågan om upprättande av ett eller flera nya skjutfält, och dels huruvida möjligheter förefunnes för utvidgning och förbättring av de nuvarande skjutfälten, och föreslog departementet tillika, att överstelöjtnanten vid Norrlands artilleriregemente G. A. Geijer, kaptenen vid Göta artilleriregemente friherre C. K. Palmstierna och domäntjänstemannen hos arméförvaltningen, ryttmästaren A. B. Grill måtte för verkställande av en dylik utredning ställas till departementets förfogande.

Denna framställning blev av Kungl. Maj:t den 4 maj 1917 bifallen.

Till de sålunda tillsatta sakkunniga överlämnades en av generalfälttygmästaren och inspektören för artilleriet uppsatt instruktion av innehåll, bland annat, att utredningen skulle avse utökning av artilleriets skjutfält vid Skillingaryd, Marma, Boden och Remmene samt anläggning av ett nytt skjutfält i trakten av Östersund, så att skarp-skjutning under fullgod säkerhet och om möjligt även under olika taktiska förutsättningar kunde utföras på avstånd upp till 10 à 14 kilometer samt med brisanta projektiler till och med 21 cm. kaliber; att vid utredning angående de särskilda fälten borde tagas i övervägande, huruvida några till skjutfälten för närvarande hörande områden skulle utan men för skjutövningarna kunna avyttras eller utarrenderas; att för möjliggörandet av skjutningar på större avstånd, innan begärda anslag beviljats, skulle för vart och ett av de äldre skjutfälten utredas, huruvida under den närmaste tiden dylika skjutningar skulle genomkontraherad förhyrning av vissa områden kunna möjliggöras; samt att alla utredningar skulle, så långt ske kunde, verkställas i samråd med respektive skjutfältsbefälhavare, vilka anmodats att lämna erforderligt biträde.

Uti sin skrivelse till Kungl. Maj:t den 31 augusti 1918 angående lantförsvarets medelsbehov för år 1920 har nu arméförvaltningen meddelat, att de sakkunniga slutfört sitt utredningsarbete.

De sakkunniga hade därvid såsom sin åsikt framhållit, att genom utvidgningar och förbättringar samtliga i instruktionen omnämnda skjutfält kunde göras användbara för omväxlande skjutning på vanligen förekommande håll, Grytans skjutfält i närheten av Östersund dock i mycket inskränkt grad, samt att skjutningar även på de längsta hållen kunde möjliggöras på skjutfälten vid Skillingaryd, Marma och Remmene. I senare fallet utginge dock de sakkunniga därifrån, att med det jämförelsevis ringa antal skott, som från dessa håll komme att lossas, någon större omväxling i batteriplatser ej vore behövlig, om blott tillfälle till eldens

De sakkunnigas förslag.

a) Allmänna synpunkter.

ledning från olika avstånd från såväl batteriplats som mål samt under varierande förhållanden i sidled funnes. Då emellertid medgivandet, att större omväxling i batteriplatser icke vore behöfelig, icke finge anses innebära, att skjutning alltid kunde ske från samma plats, utan att *något* ombyte av batteriplatser vore behöfligt synnerligast i längdled, hade de sakkunniga genom medgivandet endast velat framhålla, att det för skjutning från de längsta hållen erforderliga nyförvärvet av mark endast behövde omfatta ett smalare område. De ville vidare såsom sin åsikt framhålla, att detta område i hela sin utsträckning borde av staten förvärfvas och att, även om fåtalet av skjutningar, som från dessa håll komme att utföras, kunde synas ekonomiskt berättiga, att batteriplatser tillfälligt förhyrdes, ett sådant förfaringssätt enligt gjorda erfarenheter både i verkligheten vore oekonomiskt på grund av de år från år stegrade ersättningsanspråken och dessutom i tillämpningen hade försvårat samt till och med omöjliggjort skjutningars utförande, genom att ägare av mark, som vore belägen mellan de förhyrda batteriplatserna och skjutfältet, för hinder i arbete, för oroande av betande kreatur eller för andra verkliga eller påstådda olägenheter begärt oskäligen ersättning, i vissa fall förbjudit skjutningarna.

För att till skjutfältens utvidgning enligt förslaget inköpt eller eljest förvärfvad mark skulle kunna även i annat än skjutfältavseende rationellt utnyttjas och skötas, borde den — utom vad beträffade områden, som vore behöfliga för förläggningsändamål och för uppförande av byggnader avsedda för materieförvaring, samt utom i Boden, där marken ur fästningens försvarssynpunkt kunde behöva oinskränkt disponeras, och där för övrigt särskild skogsvaktare funnes anställd — efter förvärvet överlåtas till domänstyrelsen för att av denna och arméförvaltningen samfällt disponeras enligt samma grunder, som för Tierps kronopark rörande skogens förvaltande funnes angivna i riksdagens skrivelse den 24 maj 1916, enligt vilken den samfälliga dispositionsrätten lämpligen borde regleras på så sätt, att domänstyrelsen såsom den skogsförvaltande myndigheten berättigades handhåva skötseln i egentlig mening av skogen, d. v. s. kulturarbetets utförande, virkesförsäljningar m. m., under det artilleridepartementet skulle vara den helt bestämmande i fråga om avverkningar och andra åtgärder därå för militära behov.

De sakkunniga hade under utredningen för varje särskilt skjutfält angivit, vilken mark som sålunda borde överlämnas.

De stora kostnader, som ett förvärv av mark för upprättande av ett eller flera nya skjutfält med nuvarande höga priser skulle kräva,

hade gjort, att de sakkunniga endast till ersättning för Grytans skjutfält och på grund av de otillfredsställande möjligheterna till detta skjutfälts utvidgning rekognoscerat ett område avsett för anläggning av ett nytt skjutfält.

De sakkunniga ansåge icke, att några till skjutfälten för närvarande hörande områden skulle kunna utarrenderas eller avyttras i annan mån, än dylika områden enligt utredningen angående varje särskilt fälts utvidgning inginge i föreslaget byte för erhållande av för skjutövningarna lämpligt belägen mark.

De fordringar, från vilka de sakkunniga utgått rörande villkoren för att med betryggande säkerhet kunna utföra skjutningar med pjäser av olika kaliber, vore: ett erforderligt kulfång bakom målet av:

vid flackbanepjäser och vid kastpjäser i lägre elevation	
än 25°	3,000 meter
vid skjutning med pjäser i 25° och högre elevationer.....	1,000 »
» » med 21 cm. mingranater minst	1,500 »

Dessa avstånd kunde dock, om kulfånget utgjordes av höjd eller skog, minskas i förhållande till höjdens storlek eller skogens täthet. Likaledes kunde, vid skjutning med 7 cm. stridsprojektiler, avstånden förkortas, dock ej under 1,500 meter.

Utöver angivna fordringar av kulfång måste ett område såsom farligt för oskyddad personal stå till förfogande, nämligen: vid skjutning med övningsprojektiler och stridsgranater 300 meter, vid skjutning med brisanta projektiler under 10 cm. kaliber 500 meter, vid skjutning med 10—15 cm. brisanta projektiler 750 meter, allt på varje sida om målet eller tillhoppa i första fallet 600, i andra 1,000, i tredje 1,500 meter, samt vid skjutning med 21 cm. mingranater tillhoppa 3,000 meter till höger och vänster om målet.

Vidkommande säkerhetsområden vid batteriuppställningsplatser behövdes, då i exercisreglementet föreskrevs, att personalen vid all skjutning skulle befinna sig i skyddsrum, ej annan inskränkning i valet av uppställningsplatser göras, än att de ej valdes närmare fältets gränser än att avståndet till plats, där människor uppehölle sig, bleve 300 meter.

Rörande Grytans skjutfält hade de sakkunniga anført följande:

Avsett för Norrlands artilleriregementes huvudstation i Östersund hade fältet, som vore beläget i en av vidsträckta myrar genomskuren trakt, en för skjutning användbar utsträckning i längd av omkring

b) Utvidgning
av Grytans
skjutfält.

4,000 meter och en bredd av endast omkring 300 meter. Redan den ringa bredden omöjliggjorde varje skjutning i högre förband, och komme därtill, att traktens karaktär av sumpmark dels i högsta grad inskränkte all manövrering med artilleri och dels till ytterlighet försvårade observationerna under skjutning, i det att projektiler avsedda för nedslagskrevad i de flesta fall på grund av den mjuka marken icke bragtes till krevad.

Ett nytt skjutfält borde därför enligt de sakkunnigas åsikt anskaffas för regementet, men då detta under nuvarande höga prislägen å mark skulle kräva synnerligen stora kostnader, såsom av en i detta avseende särskilt verkställd utredning framginge, hade de sakkunniga undersökt möjligheterna för en utvidgning och förbättring av fältet.

För ernående av större skjutavstånd vore då närmast att verkställa inköp av mark i den nordöstra förlängningen av fältet, men utgjordes marken även härstädes av myrmark, varför den såsom målplats vore mindre lämplig. En förlängning av fältet borde därför ske åt sydväst.

Själva skjutfältet vore beläget på utskogen till förra landskamrerarbostället Stor-Grytan, vilket med tillhörande torp vid skjutfältets nyanläggning för ändamålet till lantförsvaret överlåtits. Hemmanets hemskog befunne sig i skjutfältets sydvästra förlängning liksom även de till hemmanet hörande torpen. En förlängning av skjutavstånden skulle därför utan inköp av ny mark kunna ske genom att medelst röjningar å hemskogen åstadkomma batteriuppställningsplatser inom det område, som vore beläget mellan den nu kalröjda delen av skjutfältet och byvägen Optand—Brunflo, men måste vid dessa batteriplatsers användning skjutning ske över etablissemanget, som vore beläget vid sydvästra ändan av fältets kalröjda del.

Då såväl Stor-Grytans gård som samtliga torp vore utarrenderade, men kontrakten utginge den 14 mars 1919, vore det tänkbart, att kontrakten med innehavarna av de torp, som vore belägna mellan landsvägen och byvägen Optand—Brunflo, icke förnyades, och att etablissemanget flyttades till dessa torps inägor, en förflyttning, som skulle medföra många fördelar med avseende å förplägnadstransporter, vattentillgång m. m. En dylik flyttning skulle dock kräva en avsevärt stor kostnad. De sakkunniga hade därför, då de ansett, att ett nytt skjutfält borde anskaffas för regementet, så snart markpriserna nedgått till normal storlek, och att en sålunda nedlagd kostnad skulle komma att binda regementet vid det nuvarande fältet, icke ansett sig kunna föreslå en flyttning av etablissemanget utan hölle före, att det mindre antal skjutningar, som utfördes på de längre hållen, även utan en dylik flytt-

ning kunde vid nuvarande beskaffenhet av projektiler och rör utan större risk äga rum, om etablissemanget under dylik skjutning fullständigt utrymdes.

Vidkommande fältets otillfredsställande bredd vore denna i första hand inskränkt därigenom, att på båda sidor om den kalröjda delen, från en linje, som vinkelrätt mot fältets längdriktning vore dragen 500 meter nordost om etablissemanget, befunde sig smala skiften kronopark. De sakkunniga ville föreslå, att hos riksdagen begärdes en upplåtelse till skjutfält från domänstyrelsen av sagda kronopark på samma villkor, som rörande Tierps kronopark genom riksdagens skrivelse den 24 maj 1916 fastslagits.

Genom en dylik upplåtelse komme skjutfältet dock icke att erhålla ens närmelsevis tillfredsställande bredd, och en ytterligare utvidgning vore därför nödvändig. De närmast intill fältet belägna områdena, tillhörande enskilda personer, vore dels på norra sidan 8 skiften tillhörande Lunds byamän, dels på södra sidan Lill-Grytans och Håkansta skiften.

Ett inköp av den på norra sidan belägna marken skulle, då därmed med nödvändighet följde inlösen av samtliga hemman i sin helhet, emedan den utgjorde enda husbehovsskog för Lunds by, enligt de sakkunnigas åsikt kräva allt för stora kostnader för en tillfällig förbättring och hade därför ej i förslaget upptagits.

Lill-Grytans på södra sidan om skjutfältet belägna mark skulle däremot kunna av kronan förvärfvas genom byte. Från Brunflo kommun hade nämligen under hand ingått förfrågan, huruvida kommunen genom köp kunde få förvärva Stor-Grytans gård jämte del av hemskogen, i första hand den, som vore belägen mellan landsvägen och byvägen Optand—Brunflo. Kommunen vore härav i synnerligt stort behov i och för erhållande av en fattiggård, vartill Stor-Grytans gård vore den i alla avseenden lämpligaste av i trakten befintliga gårdar.

Då värdet av den sålunda såsom för Brunflo kommun önskvärd att förvärva betecknade delen av hemmanet Stor-Grytan, av vilken del regementet för sina övningar icke hade något behov, överstege värdet av hela Lill-Grytans hemman, föresloge de sakkunniga, som icke ansåge, att Brunflo kommun på annat sätt borde tillåtas förvärva Stor-Grytans gård än att för skjutfältets utvidgning lämplig mark erhöles i utbyte, att hos riksdagen måtte begäras, att så stor del av hemskogen, som funnes angiven på en skrivelsen bifogad karta, eller, om kommunen så önskade, en mindre del av hemskogen, dock minst så mycket, att värdet av gård och hemskog motsvarade värdet av den till bytesföremål av-

sedda marken, måtte få överlämnas till Brunflo kommun, mot det att kommunen förvärvade och till kronan överläte hemmanet Lill-Grytan samt till kronan erlade en summa lika med skillnaden mellan de vid värdering å båda områdena genom en värderingsnämnd åsatta värdena.

En breddning av skjutfältet genom tillägg till detsamma av hemmanet Lill-Grytan skulle avsevärt utöka möjligheterna till omväxling i skjutningarna, till skjutningar i högre förband och till skjutningar på längre håll, men medförde dock icke tillräcklig bredd på måluppställningsområdet.

Då, enligt vad de sakkunniga förut anført, förslag till inköp av mark utefter fältets norra sida icke ansåges vara lämpligt, följde därav dock ej, att icke skjutning från batteriplatser å denna sida kunde komma att företagas. För ändamålet lämplig mark vore till finnandes i höjd med de längst åt sydväst belägna 500 meter av den kalröjda delen av fältet, och hade de sakkunniga, då inköp av endast den för skjutningarna ifråga behövlige marken icke ansåges komma att av länsstyrelsen såsom avsöndring beviljas, enär förbindelsen mellan hemmanens olika delar genom dylikt förvärv avbrötes, sökt med markägarna träffa överenskommelse om en årlig förhyrning för regementets räkning av marken ifråga. Markägarna hade varit till dylik uthyrning villiga, men hade i årlig ersättning begärt så höga summor, att de sakkunniga ansåge dem oantagliga och i stället för sin del ville förorda, att förhyrning av marken skedde för varje särskild gång skjutning därifrån skulle företagas.

I synnerhet i och för skjutning i högre förband vore det emellertid nödvändigt att esomoftast till batteriuppställningsplatser använda denna mark, men måste då, enär målplatser norr om det nuvarande fältet icke vore till inköp föreslagna, skjutning äga rum i sned riktning mot fältets medellinje. Då emellertid på södra sidan av fältet i höjd med målterrängen vore belägna en del fäbodas, Malmbäckens fäbodas, som vid skjutning från batteriplatser på Lunds byamäns mark komme att befinna sig inom det farliga området, och då dessa fäbodas delvis vore belägna söder om Lill-Grytans område och tillhörde Håkansta, vore ur säkerhetssynpunkt ett förvärv av dem nödvändigt. Då därtill komme, att marken vid dessa fäbodas vore jämförelsevis fast och lämplig för måluppställning, och genom förening av detta område med skjutfältet en mycket värdefull utökning av måluppställningsområdet skulle bliva följden, hade de sakkunniga föreslagit, att Malmbäckens fäbodas i den del, som vore belägen på Håkansta skifte, av staten skulle förvärvas.

Då priserna på mark, så snart vederbörande ägare hade anledning anse marken vara för kronan behövlig, tilltoges oskäligt högt, hade anbud å marken ifråga av de sakkunniga icke begärts, men hade den av jägeritjänsteman värderats till i medeltal 250 kronor per hektar, vadan, då området beräknats utgöra omkring 40 hektar, kostnaden för densamma skulle uppgå till 10,000 kronor.

Då värdet av Stor-Grytans gård, vilken hade en areal av 60 tunnland $28 \frac{13}{16}$ kappland i gott skick varande inägor, kunde uppskattas till omkring 50,000 kronor, beräknat efter i Jämtland för närvarande gällande pris av 1,000 kronor per tunnland god åker, och då den minsta del av hemskogen till samma gård, som enligt ordförandens i kommunalnämnden utsago kunde ifrågakomma, nämligen det mellan landsvägen och byvägen belägna skogsskiftet, innehållande omkring 44 tunnland god skog, ägde ett värde av 11,000 kronor, beräknat efter ett pris av 250 kronor per tunnland, samt då vidare hemmanet Lill-Grytan under hand till Brunflo kommun utbjudits för 40,000 kronor, skulle genom bytesaffären för staten uppkomma ett överskott av 21,000 kronor, som kunde användas dels till inköp av vid Malmbäckens fäbodas behövlig mark och dels till med en utvidgning av den föreslagna omfattningen nödvändigt följande säkerhets- m. fl. åtgärder. Skulle kommunen, såsom vore antagligt, ytterligare vilja förvärva den sydöstra delen av skogen norr om byvägen, vilken skog ej heller vore för de utsträckta skjutövningarna behövlig, tillkomme för här belägna omkring 45 tunnland ytterligare 10,000 kronor.

För att kunna utnyttja såväl de nyförvärvade områdena som terrängen mellan byvägen Optand-Brunflo och etablissemanget krävdes, såsom förut rörande den senare framhållits, en del röjningar. Dessa röjningar hade förslagsvis upptagits på den skrivelsen bifogade kartan och omfattade ungefär halva skiftet nr 52, en tredjedel av skiftet nr 60 och hela skiftet nr 80 i den för Grytan upprättade skogshushållningsplanen, samt å Lill-Grytans ägor två områden med en sammanlagd areal av ungefär $26 \frac{1}{2}$ tunnland. Då de förra skiftena enligt samma plan i allt innehölle respektive 2,861, 2,357 och 440 kbm. avverkningsmogen skog, och då ur röjningen å Lill-Grytan efter beräkning av 30 kbm. per tunnland kunde uttagas 800 kbm., skulle den sammanlagda virkesmängden uppgå till i runt tal 3,450 kbm. virke, vilket efter ett medelpris av 10 kronor per kbm. skulle inbringa 34,500 kronor.

I allt hade de sakkunniga således beräknat en inkomst av 55,500 kronor. Då förvärvet av mark vid Malmbäcken skulle medföra en kostnad av 10,000 kronor, skulle till övriga utgifter återstå 45,500 kronor.

De för erhållande av nödig säkerhet m. m. erforderliga åtgärderna vore: anläggning av 4 nya säkerhetshus, nämligen ett brisansblinderat å Malmbacken, två vanliga i sydöstra gränsen av den från Lill-Grytan förvärvade marken på respektive ungefär 2,000 och 2,500 meters avstånd från etablissemanget och ett på fältets norra sida omkring 3,800 meter från etablissemanget; förändring av det i höjd med målbaracken liggande säkerhetshuset till brisansblindering; komplettering till säkerhetshus av den nuvarande blinderingen i den kalröjda delens nordligaste hörn; förändring av å Malmbacken befintliga fåbodar till målbodar; om- och nyanläggning av telefonnätet enligt särskilt bifogad plan; upprensning av befintliga samt upptagning av nya tvärdiken i fältets nordöstra del ävensom anläggning av en vägförbindelse mellan platsen för nuvarande målbaracker och Malmbackens fåbodar.

Då de sakkunniga utgått därifrån, att det under alla förhållanden vore nödvändigt att i framtiden anskaffa ett nytt skjutfält för Norrlands artilleriregemente, hade de vid kostnadsberäkningarna för säkerhetsanordningar, telefonförbindelser och väganläggning utgått ifrån, att utförandet respektive förstärkningen av säkerhetshusen till brisansblinderingar endast utfördes av halvpermanent natur, d. v. s. med sprängmantlar av sten och järnvägsskenor i jord i stället för av betong, att kabelledningar från den runt fältet föreslagna luftlinjen ersattes med luftledning, och att vägförbindelsen icke utfördes fullständigare än att målmateriel på densamma kunde framföras på s. k. myrslädar.

Enligt dessa beräkningar skulle kostnaderna uppgå till

för säkerhetshus	kronor	8,000: —
» målbodar å Malmbacken	»	1,000: —
» telefonnätets utvidgning	»	8,000: —
» dikesgrävning och rensning	»	2,000: —
» väganläggning	»	5,000: —
		<hr/>
	Summa kronor	24,000: —

Oaktat man borde anse åtgärderna på Grytan som provisoriska, torde dock, då det vore ovisst, när en ändring i prisen kunde komma att inträda, och då regementet väl kunde behöva en förbättring av sina inkvarteringsförhållanden å fältet, med hänsyn till det sålunda beräknade överskottet vissa åtgärder behöva vidtagas, såsom inledning av elektriskt ljus samt uppförande av en mathall och ett markotteri för manskapet. Manskapet hade nämligen för närvarande vid otjänlig väderlek ingen annan skyddad plats för intagande av måltider än sina förläggnings-

lokaler och kunde endast ute eller i ett provisoriskt skjul tillgodogöra sig vad som från marketenteriet serverades. Den nu använda belysningen med fotogen, karbid eller ljus vore, då sängar ej funnes, utan manskapet vore förlagt på halm på golvet, mycket eldfarlig.

De sakkunniga ville därför föreslå, att hos riksdagen begärdes, att det genom markbytet och försäljningen av skog uppkommande över-skottet måtte, sedan inköp av mark vid Malmbacken samt för säkerheten m. m. föreslagna ändringar och förbättringar därvid gäldats, få användas för etablissemangets förbättring.

Då trakten närmast kring Östersund, där den ej vore bebyggd och anläggning av ett skjutfält således skulle förorsaka oproportionerligt stora kostnader, så gott som överallt företedde samma typ som kring Grytans skjutfält, d. v. s. till större delen bestode av myrar, hade det varit synnerligen svårt att finna ett område, som något så när lämpade sig för ändamålet. Utefter de från Östersund ledande järnvägarna, nordvästra stambanan och Inlandsbanan, vore förhållandena inom ett avstånd, som ej krävde för lång tid för transporter till och från skjutplatsen, icke bättre, med undantag möjligen för fjällterrängen västerut. Ehuru transporter av livsmedel och furage från närmaste station till ett skjutfält i fjällterräng komme att ställa sig synnerligen besvärliga och tidsödande, hade dock undersökningar för ändamålet verkställts, särskilt med tanke på de så gott som obegränsade skottvidderna och på den nästan fullständiga säkerheten inom ett dylikt område. De i fjällterrängen, synnerligast under tiden för regementsövningarna, då största antalet skjutningar ägde rum, rådande väderleksförhållandena hade dock gjort, att de sakkunniga ansett sig böra avstå från tanken att dit förlägga ett skjutfält. Det inträffade nämligen ofta, att all skjutning till följd av fjällstorm, dimma och regn eller snö fullkomligt omöjliggjordes på grund av bristande sikt, och då dylik frånvaro av sikt kunde fortvara under flera dagar å rad, komme en mycket stor tidsförlust att uppstå, särskilt som frånvaron inom sagda terräng av vägförbindelser till ytterlighet försvårade andra övningar, med vilka truppen under väntan på möjlighet att skjuta kunde tänkas bliva sysselsatt.

c) Nytt skjutfält i trakten av Östersund.

De fordringar, som enligt den för de sakkunniga utfärdade instruktionen borde ställas på ett nytt skjutfält, syntes med avseende på terrängen bäst uppfyllas av ett skjutfält beläget på den söder om Frösön i Storsjön utskjutande halvön mellan Brunflovisken och Bergsviken. Något öster om denna halvös mittelinje befunno sig en i norr

och söder utsträckt höjdplatå, mot öster och norr brant, mot väster långsamt sluttande ned mot Storsjön och i söder begränsad av höjddpartiet vid Lockne och väster därom. Platån hade en utsträckning av omkring 15 kilometer i längd och 7 kilometer i bredd och vore, med undantag för några gårdar i norr vid Rastan och Bällsta samt för Lövåsen i söder och några endast tidvis använda fäboddar i östra delen, obebodd. Den vore visserligen i sin västra del, omkring och söder om de tre nordost om Målång belägna sjöarna, till största delen bestående av myrmark, men kunde dessa myrar på grund av det höga läget och den relativa närheten till Storsjön utdikas för betydligt lägre kostnader, än som vore fallet med myrarna kring Grytans skjutfält, kring Gräfsåsen öster om Östersunds stad och andra påtänkta platser för ett nytt skjutfält. De sakkunniga hade utgått ifrån, att då fältet efter dess anläggning borde upplåtas till övningsfält även för Jämtlands fältjägarregemente och Norrlands ingenjörkår, en stor del av arbetena med dess iordningställande kunde utföras såsom militära övningar för dessa truppförband, t. ex. röjningar, förhuggningar och befästningsarbeten för infanteriet, samt upptagande av vägförbindelser, anläggning av vägar och torrlägningsarbeten för ingenjörtruppen.

För att man icke vid ett eventuellt inköp av mark å denna höjdplats skulle nödgas inlösa även de hemman, till vilka den inköpta marken hörde, vilket skulle bliva följden, om platån i sin helhet skulle förvärvas, och för att vid skjutning mot fältets gränser erforderliga säkerhetsområden skulle finnas mellan fältet och bebyggd ort, hade de sakkunniga föreslagit, att fältets gränser icke skulle dragas närmare Storsjön respektive Lockne och Gottand än som framginge av en skrivelsen bifogad karta. Gränslinjerna vore å denna karta uppdragna med hänsyn till äganderättsförhållandena, tagna från lantmäterikartor, som med utredningen till generalfälttygmästaren och inspektören för artilleriet överlämnats.

I det föreslagna fältets sydöstra del hade dock gränsen dragits vid Storsjön. För transport till fältet av för truppen erforderlig proviant och furage vore nämligen lämpligast, att det för fältet behövlige etablissemanget förlades till södra ändan av Brunflo viken, dit avståndet från Brunflo station endast vore 2 kilometer. Den för etablissemanget föreslagna platsen vore även ur andra synpunkter den lämpligaste, då den, i vilken av de å fältet möjliga riktningarna skjutningar än komme att företagas, icke behöfde inverka hindrande, och då den med hänsyn därtill, att till platsen skulle flyttas de byggnader, som nu vore uppförda å Grytan, skulle medföra minsta kostnaden för etablissemangets

uppförande. En eventuell invändning, att det vid skjutningar vintertid, som på grund av lättheten att över Storsjön förflytta truppen till skjutfältet vanligen komme att ske från norr, vore bättre att hava etablissemang i fältets norra del, kunde bemötas dels därmed, att det å denna del av fältet vore betydligt svårare att förlägga byggnaderna så, att hinder för skjutning i vissa riktningar ej uppstode, dels ock därmed, att återmarsch till kasernen i Östersund utan svårighet dagligen kunde företagas, då ej i övningen inginge förläggning, vilken dock i allmänhet utfördes i det fria.

På ett skjutfält i denna trakt med de gränser, som av de sakkunniga föreslagits, skulle skjutningar under omväxlande förutsättningar kunna utföras i styrkor upp till regementsförband samt i ett flertal olika riktningar på avstånd ända till 10 kilometer. Möjlighet förefunnnes även att från trakten norr om Roosbol sydost om Lockne utsträcka avstånden till över 14 kilometer utan att behöva skjuta över bebyggd ort, men komme kulbanan dock att passera dels landsvägen Brunflo—Lockne och dels den utmed denna löpande Inlandsbanan, vid vilka särskild bevakning sålunda måste utsättas.

Det område, som sålunda föresloges att till skjutfält förvärvas, utgjordes, förutom av inägor vid Sörviken, Löfåsen och Brattåsen, av skogs- och myrmark samt kring samtliga fåbodar av odlingar. Då skogen ingenstädes vore av den bästa beskaffenhet och på den västra delen av området vore synnerligen dålig, hade området av vederbörande revirförvaltare ansetts kunna åsättas ett medelvärde av 250 kronor per hektar skogs- och odlingsmark. För åkerjord begärdes däremot i Jämtland för närvarande omkring 2,000 kronor per hektar. Kostnaderna för ett förvärv av området ifråga skulle därför, då det innehölle ungefär 40 hektar åker och 5,075 hektar skogs- och odlingsmark, förutom lösen av byggnader samt lagfarts- m. fl. kostnader, vilka båda senare för närvarande måste beräknas till 50,000 kronor, uppgå till 1,348,750 kronor.

Anbud å marken hade av samma skäl, som förut beträffande Grytans skjutfält vore anförda, och för att icke i förtid röja avsikten att föreslå anläggning av ett skjutfält, icke begärts.

Då till ovannämnda kostnader komme sådana för en förflyttning av etablissemang, för uppförande av säkerhetshus, för telefonförbindelser och för väganläggningar eller förbättringar, för vilka arbeten prisen för närvarande vore abnormt höga, hade de sakkunniga icke ansett sig kunna föreslå åtgärders vidtagande för anskaffande av ett

nytt skjutfält, utan ville förorda, att med frågan finge anstå, till dess de ekonomiska förhållandena gestaltat sig annorlunda.

Arméförvalt-
ningens
yttrande.

Arméförvaltningen har för sin del förklarat sig biträda vad de sakkunniga anfört såsom skäl för utvidgning av Grytans skjutfält, och ansåge ämbetsverket likaledes i överensstämmelse med de sakkunniga, att kostnaderna för anskaffning av ett nytt skjutfält i trakten av Östersund för närvarande vore så höga, att framställning till Kungl. Maj:t om äskande av anslag för ändamålet icke kunde göras.

Vad beträffade utvidgning och förbättring av Grytans skjutfält, biträdde arméförvaltningen helt de sakkunnigas uttalade åsikter och förslag, enligt vilka skulle ske dels en upplåtelse till skjutfält från domänstyrelsens sida av de kronoparksskiften, som vore belägna på ömse sidor om det nuvarande fältet från en linje vinkelrät mot fältets medellinje 500 meter nordost om etablissemanget till fältets nordöstra gräns, på samma villkor, som upplåtelse nu skedde av Tierps kronopark, dels en överlåtelse av hemmanet Stor-Grytan med viss del av hemskogen till Brunflo kommun mot vederlag av hemmanet Lill-Grytan samt så stort belopp, som motsvarade skillnaden i värde mellan de båda bytesföremålen, dels vissa angivna rönjningar för erhållande av nya batteriuppställningsplatser vid skjutning på längre avstånd och slutligen för det överskott, som genom de båda senare åtgärderna beräknats uppstå, inköp av mark till måluppställningsplatser ävensom förbättringar i säkerhetsanordningarna på fältet samt i förläggingsanordningarna inom etablissemanget. Något anslag vore för ändamålet icke behövt.

På grund av vad sålunda anförts, hemställde arméförvaltningen, att Kungl. Maj:t måtte hos riksdagen utverka medgivande därtill,

att de skiften kronopark, som vore belägna utefter de nordöstra sju åttodelarne av Grytans skjutfält, av domänstyrelsen finge upplåtas till arméförvaltningens artilleridepartement på i huvudsak samma grunder, som i riksdagens skrivelse den 24 maj 1916, n:r 161, rörande Tierps kronopark funnes angivna,

att Stor-Grytans gård och sådan del av hemskogen till denna gård, som icke vore för artilleriets övningar erforderlig, finge överlåtas till Brunflo kommun, mot det att kommunen förvärvade och till artilleridepartementet överlämnade Lill-Grytans gård samt så stor summa penningar, som motsvarade skillnaden i det av en enligt lagen om skiljemän tillsatt värderingsnämnd båda bytesföremålen åsatta värde; samt

att det överskott, som genom bytet av mark och genom inkomst av för skjutfältets utvidgning nödvändiga rönjningar till äventyrs komme

att uppstå, finge helt av artilleridepartementet disponeras för fältets och etablissemangets förbättring.

Uti den 14 januari 1919 avgivet yttrande har jägmästaren i Östersunds revir anfört följande:

Yttrande av
jägmästaren i
Östersunds
revir.

Genom kungl. brev den 8 april 1892 hade bestämts, att av förra landskamrerarbostället $\frac{1}{2}$ mantal Grytan nr 2 i Brunflo socken av Jämtlands län utskogen och fyllnadsjorden Singsjölandet skulle ställas under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning. Denna del av bostället hade åsatts ett skattetal av $\frac{62}{192}$ mantal under benämning Grytan nr 4, kronopark. Sedermera hade genom kungl. brev den 13 maj 1893 viss del av utskogen blivit upplåten till Norrlands artilleriregemente för att användas till skjutfält. Genom Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Jämtlands län utslag den 12 juni 1895 hade denna del åsatts ett skattetal av $\frac{11}{192}$ mantal. Genom kungl. brev den 2 juni 1911 hade ytterligare en del av denna utskog upplåtits för utvidgning av samma skjutfält, utan att dock ännu något skattetal blivit åsatt denna del. Vid upplåtelse av båda dessa områden hade fästats det villkor, att regementet skulle uppföra och underhålla stängsel mellan desamma och angränsande del av kronoparken.

Enligt nu föreliggande förslag skulle av kronoparken Grytan för ytterligare utvidgning av skjutfältet erfordras de å ömse sidor om det nuvarande skjutfältet liggande delarna, upptagande en areal av cirka 145 hektar, varav 77 hektar skogsmark och 68 hektar moss- och myrmark. Skogstillgången vore för närvarande dock ej så stor å detta område, då den äldre och grövre skogen under de senaste åren till det mesta uttagits.

Då enligt av de sakkunniga lämnad utredning ifrågasatt utvidgning av Grytans skjutfält vore det enda sätt, på vilket utan högst betydande kostnader ett område kunde beredas, där artilleriets skjutövningar på ett tillfredsställande sätt kunde bedrivas, och därigenom några större olägenheter ej syntes kunna medföras för skötseln av den återstående delen av kronoparken, hade jägmästaren ej något att erinra mot att föreslagna kronoparksområden härtill toges i anspråk. Det vore dock fråga om en rätt betydande areal, som därtill endast till en mindre del syntes behöva kalhuggas, och regementet hade förut fått till sig upplåtet hela hemskiftet med dess ej obetydliga skogsareal och virkesförråd, att utnyttjas efter gottfinnande. Det syntes därför lämpligt, att nu ifrågasatt kronoparksområde beträffande skogens skötsel och vård bibe-

hölles under skogsstatens förvaltning, då jägmästaren veterligt regimentet ej hade någon i skogsskötsel kunnig person att tillgå. Dessutom borde skyldigheten att uppföra och underhålla hägnad mot den övriga delen av kronoparken bibehållas samt därjämte rätt till utfartsvägar för virke m. m. över hela skjutfältsområdet förbehållas, i den mån detta kunde ske utan hinder för skjutövningarna.

Yttrande
av över-
jägmästaren
i mellersta
Norrlands
distrikt.

Överjägmästaren i mellersta Norrlands distrikt har i yttrande den 26 januari 1919 anfört, att såvitt det ansåges nödvändigt, att vissa delar av kronoparken Grytan disponerades för militärt ändamål — vilket vore en fråga, som fölle utom överjägmästarens bedömande — denne i likhet med jägmästaren tillstyrkte, att skogsskötseln i dess helhet, således icke blott kulturer m. m. utan även utstämpling och avverkning, fortfarande ombestyrdes av skogsstatens tjänstemän, även om avverkningarna ofta måste i stort sett ske enligt direktiv av vederbörande militärbefälhavare för att möjliggöra artilleriets övningar.

Yttrande av
domän-
styrelsen.

Med överlämnande av förenämnda yttranden av vederbörande jägmästare och överjägmästare har domänstyrelsen i utlåtande den 4 februari 1919 under återopande av jägmästarens utredning i ärendet anfört, att styrelsen för sin del ej hade något att erinra emot att erforderliga delar av kronoparken Grytan upplättes till lantförsvaret på de villkor, som av skogstjänstemännen föreslagits och vilka i huvudsak överensstämde med av riksdagen i dess skrivelse den 24 maj 1916, nr 161, uttalade önskemål i fråga om en likartad markupplåtelse från kronoparken Tierp i Uppsala län.

Departements-
chefen.

Genom den i ärendet verkställda utredningen synes vara till fullo ådagalagt, att det nuvarande artilleriskjutfältet i närheten av Östersund icke uppfyller de fordringar, som med hänsyn till artilleriteknikens framsteg numera måste ställas på ett dylikt skjutfält. Då anläggandet av ett helt nytt artilleriskjutfält i trakten av Östersund skulle komma att medföra synnerligen betydande kostnader för statsverket och på den grund åtminstone icke för närvarande torde ifrågakomma, har, såsom av den lämnade redogörelsen framgår, undersökning genom sakkunniga verkställts rörande möjligheterna att genom utvidgning och förbättring av Grytans skjutfält nöjaktigt tillgodose behovet av skjutövningsterräng för den till Östersund förlagda delen av Norrlands artilleriregemente. För sådant ändamål har av de sakkunniga föreslagits, dels att de å ömse sidor om det nuvarande skjutfältet belägnas, till

Grytans kronopark hörande områdena måtte upplåtas till lantförsvaret för att tilläggas skjutfältet, dels ock att kronan i samma syfte måtte förvärva äganderätten till hemmenet Lill-Grytan, varigenom skulle ernås en ytterligare utökning av skjutfältet på bredden samt erforderlig förlängning av detsamma i sydvästlig riktning.

Vad angår den förstnämnda av de åtgärder, som sålunda föreslagits, finner jag mig, under hänvisning till vad av vederbörande myndigheter i sådant hänseende anförts, böra tillstyrka en upplåtelse till lantförsvaret av ifrågavarande kronoparksområden i så måtto, att desamma må helt disponeras för artilleriets skjutövningar, samt att arméförvaltningens artilleridepartement må äga bestämmanderätt i fråga om avverkningar och andra åtgärder därå för militära ändamål, under det att skogens skötsel och vård, däri inbegripet icke blott kulturarbetens utförande utan även utstämplingar och virkesförsäljningar m. m., allt fortfarande må handhavas av domänstyrelsen. I enlighet med vad av vederbörande jägmästare föreslagits, bör skyldigheten att uppföra och underhålla hägnad mot den övriga delen av kronoparken bibehållas samt rätt till utfartsvägar för virke m. m. över hela skjutfältområdet förbehållas, i den mån skjutövningarna icke lägga hinder i vägen härför.

Förvärvet av ägora till hemmanet Lill-Grytan skulle enligt de sakkunnigas förslag ske genom markbyte mellan kronan och Brunflo kommun på så sätt, att av den kronan tillhöriga egendomen Stor-Grytan vissa delar, vilka icke erfordras för militära behov, överlåtas till Brunflo kommun, mot det att kommunen förvärvar och till arméförvaltningens artilleridepartement överlämnar Lill-Grytan ävensom kontant erlägger skillnaden mellan de genom skiljemannaförfarande fastställda värdena å bytesföremålen. Ifrågavarande kontanta medel jämte de belopp, som kunna komma att inflyta till följd av vissa för skjutfältets utvidgning nödvändiga röjningar, äro, på sätt av de sakkunnigas förslag närmare framgår, avsedda att disponeras dels för inköp av mark till måluppställningsplatser, dels ock för vidtagande av erforderliga förbättringar av säkerhetsanordningar m. m. samt av förläggningsförhållandena inom det å skjutfältet belägna etablissemanget.

De sålunda föreslagna åtgärderna äro otivelaktigt ägnade att i flera avseenden befrämja artilleriets skjutövningar å ifrågavarande skjutfält. Vid sådant förhållande och då enligt den av de sakkunniga verkställda kalkylen, vilken icke giver mig anledning till någon erinran, statsverket härigenom icke behöver vidkännas någon direkt utgift, anser jag mig böra tillstyrka vad de sakkunniga i förevarande hänseende hemställt.

På grund av vad sålunda anförts, får jag hemställa, det täcktes Eders Kungl. Maj:t föreslå riksdagen medgiva,

dels att de å ömse sidor av Grytans artilleriskjutfält i Brunflo socken av Jämtlands län belägna skiften kronopark må enligt av mig ovan angivna grunder upplåtas till lantförsvaret för att användas såsom artilleriskjutfält;

dels att av det kronan tillhöriga förra landskamrerarbostället Storgrytan i ovannämnda socken vissa delar, vilka icke äro för artilleriets övningar erforderliga, må överlåtas till Brunflo kommun, mot det att kommunen förvärvar och till kronan överlåter hemmanet Lill-Grytan i samma socken ävensom kontant erlägger ett belopp, motsvarande skillnaden i det av en enligt lagen om skiljemän tillsatt värderingsnämnd båda bytesföremålen åsatta värde;

dels ock att sistnämnda belopp jämte de medel, som kunna komma att inflyta till följd av de för skjutfältets utvidgning nödvändiga röjningar, må disponeras för inköp av mark för måluppställningsplatser ävensom för vidtagande av erforderliga förbättringar av säkerhetsanordningar m. m. å skjutfältet samt av förläggningsförhållandena inom det å fältet belägna etablissemangt.»

Till denna, av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen täcktes Hans Maj:t Konungen lämna bifall; och skulle till riksdagen avlåtas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Fritz Dahlborn.